

Шипуліна Ю.С. Механізми формування інноваційно-сприятливого середовища на промисловому підприємстві / Ю.С. Шипуліна // Інноваційна економіка, 2013.– № 8 (46).– С. 77-83

УДК 330.341: 332.142

Шипуліна Ю.С.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу
та управління інноваційною діяльністю
Сумський державний університет

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Постановка проблеми. Аналіз процесів соціально-економічного розвитку країн світу переконливо доводить, що на провідних позиціях знаходяться ті країни, які стали на шлях інноваційного зростання, у яких цілеспрямовано формується середовище, сприятливе для інноваційної діяльності. У цих країнах в його формуванні задіяні як механізми державної підтримки і стимулювання, так і механізми, що діють на рівні окремих організацій – підприємств та установ. На рівні організацій-інноваторів механізми державної підтримки і стимулювання розглядаються як фактори зовнішнього середовища, що у сукупності з ринковими механізмами окреслюють загальне поле інноваційної діяльності, в його межах діє уся сукупність розробників і виробників інновацій. Проте успіху у створенні і комерціалізації інновацій досягають далеко не всі організації, які займаються інноваційною діяльністю, це свідчить про те, що, очевидно, переможці у конкурентній боротьбі сформували більш сприятливе середовище для активізації інноваційної діяльності. В цих умовах актуалізується проблема розробки механізмів формування інноваційно-сприятливого середовища на підприємствах та установах. Особливо гостро вона постає для підприємств машинобудівної промисловості як галузі, що

впливає на темпи і напрямки розвитку НТП практично у всіх сферах економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями у галузі розробки механізмів формування на підприємствах та установах середовища сприятливого для інноваційної діяльності займалися багато науковців. Зокрема, проблеми управління розвитком підприємств (у тому числі на основі інновацій) висвітлені у працях Ілляшенка С.М., Біловодської О.А. [8, 9], Большенко С.Ф. [15], Воронкова Д.К., Погорелова Ю.С. [2], Мельника Л.Г. [21], Захарченко В.І. [23] та ін. Питання мотивації інноваційної діяльності організацій досліджувалися у роботах Прокопенко О.В. [22], Бардадима О.І. [28], Баскакової Н.В. [29], Евдокимова Ф.Н. [30] тощо. Різні аспекти управління інноваційними ризиками розкриті Васильєвою Т.А., Діденко О.М. [12, С. 601-647]. Механізми і методи фінансування інноваційної діяльності систематизовані у роботі Ілляшенка С.М., Олефіренка О.М. [5]. Методи і інструменти ринково-орієнтованого управління знаннями як основою інноваційної діяльності досліджено у публікаціях Матвіїва М.Я. [25], Сербиновського В.Ю. [24], Томаса А. Стюарта [26], Томаса Давенпорта [27] та ін.

Проте недостатньо дослідженими залишилися питання визначення ієрархії та забезпечення порядку узгодженої взаємодії різних механізмів активізації інноваційної діяльності на підприємстві. Їх розв'язання надасть можливість розробити комплексний механізм формування інноваційно-сприятливого середовища на промислових підприємствах, забезпечити тим самим умови їх інноваційного розвитку, а разом з тим і зростання конкурентоспроможності вітчизняної економіки у цілому.

Виклад основного матеріалу. Метою дослідження є аналіз і систематизація механізмів формування інноваційно-сприятливого середовища на промисловому підприємстві, розробка на цій основі комплексного механізму управління процесом формування.

Системний аналіз і узагальнення публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема [1, 8-10], дозволив виділити основні механізми формування

інноваційно-сприятливого середовища на підприємстві. Результати аналізу узагальнені у табл. 1.

Послідовність задіяння механізмів у процесі формування інноваційно-сприятливого середовища є наступною:

1. Прогнозування майбутнього розвитку подій і оцінка можливості та доцільності спрямування їх у потрібному напрямку: визначення варіантів змін та методів управління змінами.

Таблиця 1

Механізми формування на підприємстві інноваційно-сприятливого середовища

Механізм	Сутність механізму
Управління змінами	Прогнозування майбутнього розвитку подій і спрямування їх у потрібному напрямку через зміни в діяльності підприємства, програмування змін. Згідно [2, С. 125] виділяють такі варіанти змін: технічні, соціальні, організаційні, економічні, фінансові, інноваційні, чинників виробництва, інформаційні, бізнес-процесів
Управління знаннями	Управління продукуванням, впровадженням, використанням, просуванням, комерціалізацією знань [3, 4], зокрема: наукових, технічних, професійних тощо
Мотивації персоналу	Мотивація (економічна, моральна та етична, організаційна) креативної, високопродуктивної праці, свобода творчості тощо [15]
Фінансування інноваційної діяльності	Мобілізація власних коштів (реінвестування прибутку, амортизаційних відрахувань, коштів від реалізації майна, страхових відшкодувань і т.п.), позичкових коштів (позики, кредити, венчурне фінансування, реалізація облігацій підприємства, інвестиційний лізинг і селенг тощо), залучених коштів (емісія цінних паперів, розміщення цінних паперів на вторинному ринку, розширення статутного фонду і т.п.) [5, С. 102]
Випереджаючого розвитку	Визначення і вибір перспективних напрямків розвитку, які дозволяють реалізувати наявні конкурентні переваги підприємства [13, С. 141-146]. На відміну від наздоганяючого розвитку не передбачає повторення шляху, який інші вже пройшли і завоювали міцні позиції на ринку, а пошук власних шляхів (безумовно, у руслі світових тенденції розвитку НТП), для реалізації яких є внутрішні і зовнішні умови
Управління інноваційними ризиками	Діагностика ризиків на етапах інноваційного процесу, розробка за її результатами та впровадження системи організаційно-економічних заходів для запобігання, зниження чи компенсації ризиків [11; 12, С. 552-647]
Формування інноваційної культури	Соціокультурне регулювання інноваційної поведінки персоналу. Інноваційна культура організації розглядається як сукупність накопичених знань, досвіду, переконань, особливостей поведінки і взаємовідносин персоналу (менеджерів, інженерно-технічних працівників, робітників), система його мотивації, порядки в організації тощо, які характеризують ступінь сприятливості окремих працівників,

	груп працівників (підрозділів) і організації у цілому до нововведень, готовність втілити їх у нові продукти, технології, управлінські рішення тощо [6, 7]
Організації інноваційної діяльності	Формування організаційних структур для інноваційного бізнесу (проектно-матрична, венчурна, експерентна, патієнтна, віолентна, комутантна), у т.ч. новітніх (пульсуюча, дволика, багат шарова, комісарська, феодална, самокерована, така, що самозароджується організації) [5, С. 78-85; 14]

Згідно [16], це передбачає проведення експертних опитувань для визначення тенденцій розвитку НТП в Україні і світі з урахуванням можливих сценаріїв змін економічних, політико-правових, екологічних, соціально-демографічних та техніко-технологічних умов, фаз економічного циклу (довгих, середніх і коротких хвиль), місця національної і світової економіки в них. Їх результати поєднуються з даними стратегічних маркетингових досліджень щодо можливості втілення поточних і перспективних науково-технологічних розробок у нові продукти, технології їх виготовлення, методи управління на усіх стадіях виробництва і збуту, формування і стимулювання споживчого попиту на них тощо. На цій основі визначають доцільність внесення змін у діяльність підприємства чи установи, зокрема, технічних, соціальних, організаційних, економічних, фінансових, інноваційних, чинників виробництва, інформаційних, бізнес-процесів тощо, а також найбільш ефективні методи управління цими змінами.

Таким чином, визначається базовий елемент інноваційно-сприятливого середовища – вектор змін внутрішніх умов промислового підприємства-інноватора з метою приведення їх у відповідність до прогнозованих змін зовнішніх умов, а також визначаються методи управління цими змінами.

2. Визначення і вибір перспективних напрямків розвитку, які дозволяють реалізувати наявні конкурентні переваги конкретного підприємства (напрямки випереджаючого розвитку).

Попередній вибір перспективних напрямків здійснюється методом SWOT-аналізу [17]. З усієї множини можливих альтернатив обирають ті, для яких сильні і слабкі сторони діяльності підприємства (потенціал підприємства)

дозволяють реалізувати наявні і перспективні ринкові можливості і протидіяти ринковим загрозам.

Уточнений вибір здійснюється на основі аналізу достатності потенціалу інноваційного розвитку (ПІР) підприємства для реалізації обраних напрямів, у тому числі його окремих складових (включаючи елементи цих складових): ринкового, інноваційного і виробничо-збутового потенціалів [9, С. 52-73].

У результаті визначається перелік напрямів інноваційного розвитку для реалізації яких є необхідні і достатні умови, які дозволяють розкрити ПІР, формується комплекс заходів щодо управління розвитком ПІР для створення сприятливих умов інноваційної діяльності у межах обраних напрямів.

3. Організація (у т.ч., вибір організаційних форм) інноваційної діяльності. Для цього можна використати запропоновані і обґрунтовані у [18] рекомендації щодо вибору організаційних форм підприємств інноваційного бізнесу залежно від стадії інноваційного циклу та стадії дифузії інновацій їх продукції.

На цій основі визначається оптимальна організаційна структура кожної зі стратегічних продуктових бізнес-одиниць підприємства-інноватора, що дозволяє сформувати (за допомогою комплексу заходів інноваційної та маркетингової діяльності) раціональну організаційну складову інноваційно-сприятливого середовища.

4. Формування інноваційної культури: її організаційної, мотиваційної та інноваційно-креативної складових [6]. Загальна схема формування подана на рис. 1.

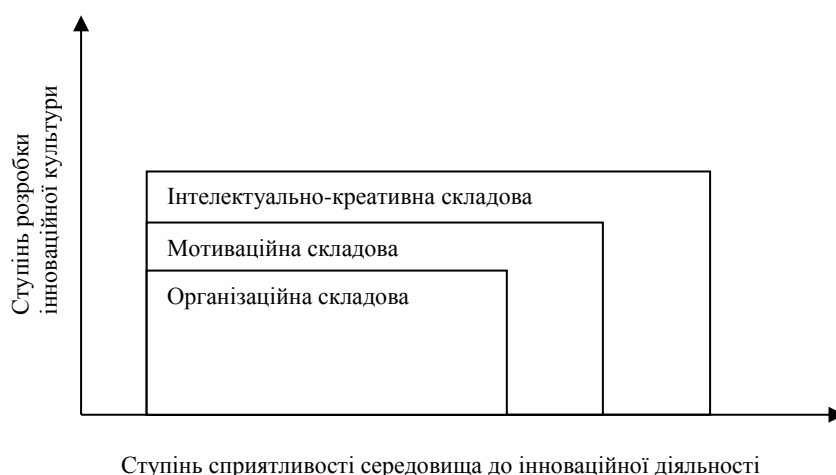

Рисунок 1. Схема формування та розвитку інноваційної культури підприємства

Джерело: запропоновано автором

Інноваційна культура розглядається [6] як складова інтелектуального капіталу підприємства, який, у свою чергу, є складовою його ППР (рис. 2, а). З іншого погляду, формування і розвиток ППР передбачає формування і розвиток його складової – інтелектуального капіталу, а через нього і інноваційної культури підприємства (рис. 2, б).

З викладеного слідує, що процеси формування і розвитку інноваційної культури підприємства, інтелектуального капіталу підприємства, а також його ППР відбуваються паралельно і взаємоузгоджено. При цьому узгодження здійснюється одночасно за схемою знизу – вгору і згори – вниз.

Таким чином формуються засади інноваційної культури підприємства, яка автором розглядається як сукупність накопичених знань та досвіду персоналу, його переконань, особливостей поведінки і взаємовідносин менеджерів, інженерно-технічних працівників, робітників, система їх мотивації, існуючі порядки тощо, які характеризують ступінь сприятливості окремих працівників, груп працівників (підрозділів) і підприємства у цілому до нововведень, готовність втілити їх у нові продукти, технології, управлінські рішення.

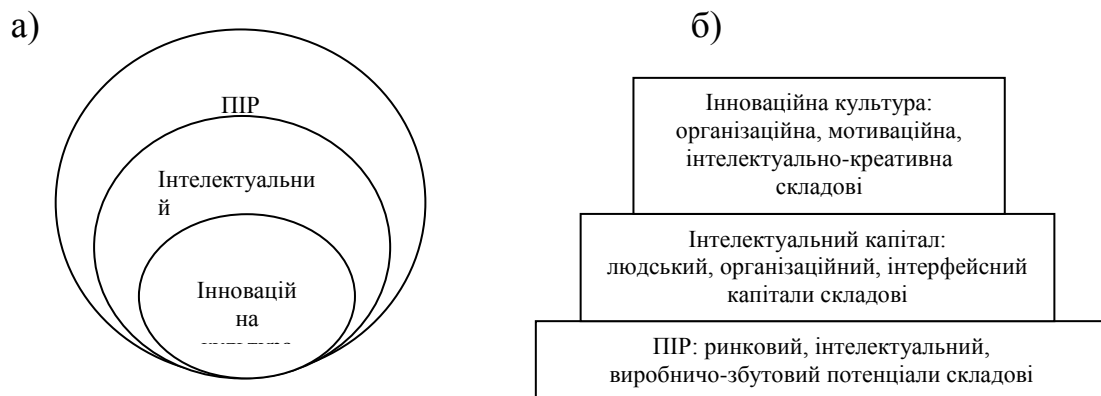

Рисунок 2. Схема взаємозв'язків інноваційної культури, інтелектуального капіталу та ПІР підприємства

Джерело: запропоновано автором

5. Мотивація персоналу до творчої, високопродуктивної праці. Як слідує з рис. 2б, система мотивації є складовою підсистемою інноваційної культури підприємства. Ієрархія складових підсистем має наступний вигляд: організаційна, мотиваційна, інтелектуально-креативна. Відповідно, вибір конкретних мотивів стимулювання творчої інноваційної діяльності залежить від обраних організаційних форм інноваційної діяльності. У загальному випадку вибір обмежений сукупністю трьох груп мотивів: раціональні, емоційні, моральні. У випадку формування інноваційно-сприятливого середовища доцільним є виокремлення окремої групи мотивів, які пов'язані зі свободою творчості від релігійних, бюрократичних, корпоративних та інших обмежень, можливістю повної самореалізації, творчим зростанням особистості, можливістю відкрито заявити про себе, налагодити взаємовигідний обмін інформацією і знаннями з колегами і іншими зацікавленими особами, розумінням важливості своєї ролі в організації тощо. Як свідчить практика економічно розвинених країн [14, 19] роль цих мотивів є провідною в умовах розвитку інформаційної економіки (економіки знань) і не враховувати це було б нерозумно.

6. Фінансування інноваційної діяльності. Механізми даної групи використовують для формування необхідних при здійсненні інноваційної діяльності обсягів фінансових ресурсів. При цьому, за необхідності, розглядають варіанти фінансування інноваційних проектів з кількох джерел, методичні засади їх оптимізації викладено у [5]. Наявність достатніх обсягів фінансових ресурсів є однією з головних умов успіху інноваційної діяльності.

7. Управління інноваційними ризиками. Механізми даної групи застосовують для запобігання, зниження чи компенсації зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) ризиків інноваційної діяльності.

Сутністю інновацій є зміни, що розглядаються як джерело доходу, а зміни завжди пов'язані з ризиком. Високий ризик є одним з головних факторів, що стримують інноваційну діяльність. Практика свідчить, що у середньому до стадії комерціалізації доходить не більше 1-2 зі 100 інноваційних ідей, але і у них шанси отримати ринковий успіх є незначними. Тому управління інноваційними ризиками з метою підвищення шансів інноваторів на успіх є важливою складовою формування середовища сприятливого для інноваційної діяльності.

8. Управління продукуванням, поширенням і комерціалізацією знань, що втілені у нові продукти, технології, методи управління на усіх стадіях виробництва і збуту продукції. Для цього застосовують інструменти і методи маркетингу знань, до основних завдань якого згідно [20] відносять:

- прогнозування напрямків появи нових і розвитку існуючих знань;
- виявлення потреб у знаннях;
- пошук галузей застосування знань;
- орієнтація системи продукування знань на ті їх види, які користуються, чи у перспективі будуть користуватися попитом на ринку (в основному, це стосується прикладних знань);
- формування системи ціноутворення на знання;
- формування і стимулювання попиту на знання;
- просування знань.

У ході їх вирішення формується важлива складова інноваційно-сприятливого середовища, яка пов'язує інтелект, досвід, знання та вміння розробників інновацій з потребами і запитамі інших суб'єктів інноваційного процесу. Тобто, ця складова наповнює сенсом інноваційну діяльність: орієнтує її на вирішення актуальних проблем у різних галузях людської діяльності; сприяє формуванню і стимулюванню попиту на інновації; забезпечує комерціалізацію інновацій.

Узагальнення викладеного дозволяє виділити наступні групи механізмів формування інноваційно-сприятливого середовища:

1. Механізми, що визначають вектор формування сприятливого середовища для інноваційного розвитку підприємства: управління змінами; випереджаючого розвитку.
2. Механізми, що формують засади інноваційно-сприятливого середовища: організація інноваційної діяльності; формування інноваційної культури; мотивація персоналу.
3. Механізми, що формують ресурсну складову інноваційно-сприятливого середовища: фінансування інноваційної діяльності; управління інноваційними ризиками.
4. Механізми, що пов'язують і узгоджують інтереси суб'єктів інноваційного процесу: управління знаннями.

Представлені групи механізмів розташовані у порядку їх застосування при формуванні інноваційно-сприятливого середовища підприємства. На їх основі автором розроблено структуру завдань комплексного механізму формування на підприємстві середовища сприятливого для інноваційної діяльності (рис. 3).

Рисунок 3. Структура завдань комплексного механізму формування інноваційно-сприятливого середовища на підприємстві

Джерело: запропоновано автором

Пунктирною лінією показано зворотні зв'язки. На рис. 3 також виділено рівні управління до яких відноситься виконання вказаних завдань.

Висновки з даного дослідження. Підводячи підсумки, необхідно зазначити:

- автором виконано системний аналіз і систематизацію механізмів формування інноваційно-сприятливого середовища як основи інноваційного розвитку промислового підприємства;

- визначена послідовність процедур взаємодії та виконано групування зазначених механізмів за їх роллю і значенням у процесі формування інноваційно-сприятливого середовища;

- розроблено схему формування та розвитку інноваційної культури підприємства, а також схему взаємозв'язків інноваційної культури, інтелектуального капіталу та ПІР підприємства у процесі формування інноваційно-сприятливого середовища на промисловому підприємстві;

- запропоновано підхід до формування комплексного механізму формування на промисловому підприємстві середовища сприятливого для інноваційної діяльності, розроблено і систематизовано структуру завдань цього механізму, визначено рівні управління їх виконанням.

Отримані результати у комплексі формують науково-методичне підґрунтя активізації переходу вітчизняних промислових підприємств на інноваційний шлях розвитку.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на деталізацію інструментів і методів комплексного механізму формування інноваційно-сприятливого середовища.

Література

1. Балацкий О.Ф. Состав хозяйственного механизма в новых условиях / О.Ф. Балацкий, В.В. Божкова // Вісник Сумського державного університету. – 2012. – № 2. – С. 138-146.
2. Бардадим О.І. Виявлення особливостей мотивації новаторської праці

персоналу / О.І. Бардадим // Управління розвитком. – 2008. – № 9. – С. 24-26.

3. Барлоу Джон Перри. Киберномика: к теории информационной экономики [Електронний ресурс] / Джон Перри Барлоу. – Режим доступу: http://www.20khvylyn.com/next/economy/story_2454.html

4. Баскакова Н.В. Мотивація персоналу як метод підвищення конкурентоспроможності підприємства / Н.В. Баскакова // Управління розвитком. – 2008. – № 9. – С. 26-27.

5. Воронков Д.К. Развитие предприятия: управление изменениями та інновації : монографія / Д.К. Воронков, Ю.С. Погорелов. – Харків: АдвАтм, 2009. – 436 с.

6. Евдокимов Ф.Н. Экономические аспекты мотивации наукоемкого труда / Ф.Н. Евдокимов, М.Б. Губская // Економіка промисловості. – 2006. – № 2. – С. 162-168.

7. Захарченко В.И. Инновационное развитие в Украине: наука, технология, практика: монография / В.И. Захарченко, Н.Н. Меркулов, Л.В. Ширяева. – Одесса: Печатный дом "Фаворит". – 2011. – 598 с.

8. Ілляшенко С.Н. Анализ рыночных возможностей инновационного развития предприятия в условиях нечеткой оценки факторов внешней и внутренней среды / С.М. Ілляшенко, Ю.С. Шипулина // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2010. – № 1. – С. 97-102.

9. Ілляшенко С.М. Концептуальні засади маркетингового прогнозування стратегічних напрямів науково-технологічного інноваційного розвитку України на основі експертних оцінок / С.М. Ілляшенко // Вісник національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. – 2010. – № 668. – С. 68-74.

10. Ілляшенко С.М. Роль і завдання маркетингу знань / С.М. Ілляшенко // Інноваційні напрямки розвитку маркетингу: теорія і практика [Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції: 28-29 березня 2013 р., м. Луганськ]. – Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2013. – С. 46-49.

11. Ілляшенко С.М. Управління екологічними ризиками інновацій : монографія / С.М. Ілляшенко, В.В. Божкова ; за ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2004. – 214 с.
12. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія / С.М. Ілляшенко, О.А. Біловодська. – Суми: Університетська книга, 2010. – 281 с.
13. Ілляшенко С.М. Управління портфелем замовлень науково-виробничого підприємства: монографія / С.М. Ілляшенко, О.М. Олефіренко ; за ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2008. – 272 с.
14. Карпіщенко О.О. Організаційно-економічні засади забезпечення інноваційного процесу на промисловому підприємстві : дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / О.О. Карпіщенко. – Суми: СумДУ, 2010. – 205 с.
15. Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку: монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. – 728 с.
16. Матвіїв М.Я. Маркетинг знань: методологічний та організаційний аспекти : монографія / М.Я. Матвіїв. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 448 с.
17. Мельник Л.Г. Экономика и информация: экономика информации и информация в экономике: Энциклопедический словарь / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2005. – 384 с.
18. Мельник Л.Г. Экономика развития / Л.Г. Мельник. – Суми: ИТД "Университетская книга", 2006. – 662 с.
19. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком : монографія / за заг. ред. О.А. Біловодської. – Суми: Університетська книга, 2010. – 432 с.
20. Механізм управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств: монографія / за ред. к.е.н., доцента Ю.С. Шипуліної. – Суми: ТОВ "ДД "Папірус", 2012. – 458 с.

21. Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком: монографія / За ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ТОВ "ТД "Папірус", 2011. – 644 с.
22. Прокопенко О.В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності: монографія / О.В. Прокопенко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 395 с.
23. Сербиновский Б.Ю. Маркетинг экономики знаний и маркетинг знаний [Электронный ресурс] / Б.Ю. Сербиновский // Научный журнал КубГАУ. – 2011. – № 74 (10). – Часть 1. – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2011/10/pdf/36.pdf>.
24. Тофлер Э. Метаморфозы власти: монографія : пер. с англ. / Э. Тофлер. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2004. – 669 с.
25. Шипуліна Ю.С. Інноваційна культура організації: сутність, структура, підходи до оцінки / Ю.С. Шипуліна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 2. – С. 132-138.
26. Шипуліна Ю.С. Інноваційна культура як основа сприятливого середовища інноваційного розвитку організації: методичні засади оцінки / Ю.С. Шипуліна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 236-246
27. Bolshenko S.F. Development of principles and methods of spurring employees to innovative activity / S.F. Bolshenko // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 161-168.
28. Davenport Thomas, Prusak Lawrence. Working Knowledge – How Organizations Manage What They Know / Thomas Davenport, Lawrence Prusak. Harvard Business School Press, 1998. – 199 p.
29. Stewart Thomas A. Intellectual Capital – the New Wealth of Organizations / Thomas A. Stewart. – McGraw-Hill, 1996. – 342 p.